

Hvil nu i fred, Iver!

– om Ribes sidste katolske biskop og hans nevø Oluf

Iver Munk var den sidste katolske biskop i Ribe. Han blev født 1470 og døde i 1539, og hans gravsten kan ses i domkirken endnu. Han er iført bispekåbe, bispehue af kostbart stof indvirket med guld og sølvtråd, og bispestav. Iver er højadelig af Munk-slægten. Han har ringe på alle fingerled og to skjolde forneden som viser, at han stammer fra adelsfamilierne Juel på mors og Munk på fars side.

Først kannik, siden biskop

Iver Munks far havde været lensmand på Silkeborg, og da Iver i 1499 blev biskop i Ribe, afløste han sin morbroder Hartvig Juel. Efter at Iver havde studeret i udlandet, blev han kannik ved domkirken i Ribe. Der var omkring 20 kannikker på den tid, som stod for de mange gudstjenester ved kirkens 50 altre.

Anerkendt i Ribe og Rom

Når man blev valgt som biskop, skulle man skrive under på en masse ting, man ville gøre. Det var vigtigt, fordi kirken ejede næsten 1/3 del af al jord i Danmark, og biskoppen var øverste chef for meget store områder. Biskopperne havde flere borge under sig og var nødvendige for kongen, hvis han ville have penge og soldater til krig. Han skulle anderkendes som biskop af alle kannikker i Ribe Domkirke, men også af paven i Rom. Derfor måtte han rejse den lange vej derned for at få sit ansættelsesbrev. Det betalte han en meget stor sum for.

Første prædiken efter fjorten år i embedet

Biskopperne var først og fremmest forvaltere af de mange ejendomme, kirken havde. De var også altid adelige og var medlemmer af Rigsrådet. Derfor holdt biskopperne ikke mange gudstjenester. Men i 1513 var kong Hans i Ribe. For biskop Iver skulle holde sin første gudstjeneste og prædike – 14 år(!) efter, han var blevet biskop! Paven havde udstedt et afladsbrev, og i det stod der, at alle, som var i kirke fra solopgang til solnedgang og skriftede deres synder denne dag, hvor bisp Iver holdt sin første messe, fik tilgivet alle deres synder. Det gjorde paven for, at mange skulle komme den dag. Det var en stor dag, og biskoppen skulle prædike, hvad han ikke havde gjort før. Dronning Christine og kronprins Christian II var der også, og biskopper fra hele Danmark. Christian var her iført sit fulde bispeornat.

Jomfru Maria og bispen i skærsilden til minde

Bisp Iver gav i 1514 domkirken et stort hus lige ved kirken. Den kannik (præst), som boede i det, skulle hver uge i St. Birgittas kapel holde en lille gudstjeneste om onsdagen for Jomfru Maria og to gange om året større gudstjenester, hvor man mindedes bisp Iver og bad for, at hans sjæl ikke skulle lide i skærsilden. Han blev begravet i domkirken, da han døde i 1539. Han gav også mange andre gaver til kirken, og den dag i dag kan man se hans korstole til kannikkerne i domkirkens kor.

Et liv i cølibat med to koner og flere børn

En katolsk præst og bisp skulle leve i cølibat. Det betød at de ikke måtte gifte sig eller være sammen med kvinder. Alligevel havde biskop Iver to koner og fik flere børn. Han skjulte det ikke og opkaldte en søn efter sig, Frands Iversen, som fik den store Strandbygård i Stauning sogn. Han var en voldelig søn, som i 1536 var tre gange i retten, tiltalt for at have overfaldet folk. En anden søn fik Iver med en tjeneste-

pige, han havde i Ribe. Denne søn fik kun til sin "opfødelse" et stykke af Lustrup mølleeng, så stort, at en ko kunne holdes på det.

Biskop, kriger og politiker

Bisp Iver var sammen med sin bror hovedmanden bag oprøret mod kong Christian II. Kongen havde givet borgere og bønder mange rettigheder på adelens bekostning. Det betød, at adelen og biskopperne gjorde oprør mod kongen, og bisp Iver fik sine soldater til at ligge på lur efter kongens udsendinge til Rom og andre steder hen, og holdt flere af dem fanget i Ribe. 1. marts 1523 var oprørerne samlet i Ribe hos bisp Iver for at lægge planer, hvis krigen skulle bryde ud. 500 mand stod klar på byens mure, hvis Christian den II. skulle true byen. Så man ser, at en katolsk biskop var mere politiker og kriger end præst.

Betinget hjælp på bispens gamle dage

Da Iver i 1531 syntes, han var blevet meget gammel, tog han sin nevø, Oluf Munk, som medhjælper, for med tiden at lade ham blive biskop. Iver forhandlede med kongen i Flensborg. Hans nevø måtte gerne blive biskop, men så skulle bisp Iver tillade, at præsterne i Ribe giftede sig, han måtte ikke søge godkendelse af valget hos paven, den evangeliske lære måtte prædikes, munke, som løb fra klostre, måtte ikke straffes, og han skulle betale kongen 2000 rhinske gylden (det kunne man købe et slot for). Det gik bisp Iver med til. Reformationen var ved at komme til Danmark.

Fra fængsel til alderdommens forsøvelse

Da kongen den 11. august 1536 gennemførte Reformationen, blev alle biskopper arresteret. Det blev Iver Munk også, og hans magt over politik og soldater blev taget fra ham. Han sad i fængsel i tre måneder. Man var bange for, at de mægtige bisper skulle rejse en hær.

Selvom Iver var fængslet og afsat, hørte han stadig til adelen, og kongen gav ham store rigdomme til hans forsørgelse. Han fik lov at bo på sin bispegård ved Ribe og fik afgifter fra 33 gårde, samt 2000 tørrede fisk fra Lensmanden på Riberhus slot til at forsøde sin alderdom.

Hvil nu i hellig fred, prælat Iver

Den berømte billedhugger Claus Berg fra Odense lavede hans gravsten som betaling for, at hans nevø, som ville være luthersk præst, kom til Ribe og blev oplært som katolik af bisp Iver. Indskriften på gravstenen har han selv forfattet. Der står med gotiske bogstaver på latin: "En grum skæbne klipper din livstråd over, nu hviler du her, o prælat Iver af den ædle Munk slægt, som en ædel prælat af den berømte slægt har du levet, nu hviler dine bene sødt i denne grav; sig, beder jeg hver en vejfarende: hvil nu i hellig fred, prælat Iver, som døde det herrens år 1539, 2. Marts."

Op til 30 daglige gudstjenester i Domkirken

Iver Munks nevø, Oluf Munk, blev biskop efter sin onkel. Han var søn af Ivers bror Mogens, der var rigsråd. Oluf Munk havde studeret i Tyskland, og i 1523, da han var 33 år, kom han til Ribe, hvor han startede med at være kantor ved Domkirken. Arbejdet bestod i, at han skulle sørge for, at de op til 30 daglige gudstjenester i Domkirken blev holdt på den rigtige måde. Han blev også forstander for Nonneklosteret i Ribe, hvor der boede fire nonner.

I 1526 flyttede han ind på Tårnbor^g, og fem år senere blev han (katolsk!) hjælpebiskop for sin farbror. Under 'Grevens Fejde' var han med i den gruppe adelige, der tilbød at støtte Christian III. Da denne havde vundet borgerkrigen i 1536, kaldte han Rigsrådet og biskopperne, heriblandt hjælpebiskop Oluf Munk, til København.

Gift dig eller bliv i spjældet!

Da biskopperne på mødet i København nægtede at være med til at betale Christian III's soldater, blev de taget til fange og sat i fængsel

natten mellem d. 11. og 12. august. Dermed var **Reformationen** begyndt.

Oluf Munk sad i fængsel i Viborg i et år og kom først ud, da han lovede at gifte sig, for så kunne han ikke blive katolsk biskop. Han giftede sig med Drude, der var datter af kongens hærfører Johan Rantzau. De fik ni børn. Han blev nu kongens lensmand og fik som ejendom Tårnborg samt mange gårde i Tvis, Hjerme, Skærum Mølle og flere andre steder.

Han æder sig fed som en anden ged

Oluf Munk var ikke en populær blandt dem, der arbejdede for ham. Han var hård mod sine bønder og tvang dem til at arbejde på sine gårde rundt om i Jylland. Det betød, at de skulle gå op til 40 km. for at komme på arbejde. Ingen kunne lide ham. Et digt om ham begynder sådan: "Oluf Munk/ er strid og strunk./ Han æder sig fed/ som en anden ged." Da Oluf Munk døde i 1568, var han en hovedrig mand.

Opgaver:

1. Syng 'Skipper Klements morgensang' og løs de tilhørende opgaver. I kan høre melodien på www.højskolesangbogenonline.dk
2. Syng 'På Tave bondens ager' og løs de tilhørende opgaver. I kan høre melodien på www.højskolesangbogenonline.dk
3. Tal om, hvilke kvalifikationer der dengang krævedes for at blive katolsk biskop.
4. Undersøg i teksten om Peder Palladius (Elevark til post 2), hvilke kvalifikationer han havde som den første biskop på Sjælland efter Reformationen.

Skipper Klements morgensang

1. Skærm jeres hus med grav og planke,
hvæs jeres leer snittende blanke,
frygt ikke Rantzaus sorte hær.
Silke skal vige for vadmelsklær.
Bønder, tømre, jyske knejter,
nu skal vi sejre i grevens fejde.
2. Bagved de riges glitrende hjelme
skjuler sig bange skælvende skælme.
Djævelen selv har dem givet til pynt,
rustninger, skjolde og jorder og mønt.
3. Mennesker bytter de ud for penge,
porten til frihed de låse og stænge,
piner og binder med arv og med gæld
jorden som havde de skabt den selv.
4. Rigdom sir de er for de rige.
Biblen har noget andet at sige.
Fattig på jorden vandred Guds søn,
hented just ikke hos dem sin løn.
5. Kirkens sorte skadesværme
skal sig for pigernes latter beskærme
Spraglede herremandshaner på stand
møde nu skal den danske mand.
6. Hanen har galeet trede gange
stå nu kun fast for vi er de mange.
Lad ikke fremtiden sige om os,
rigdommen knægted os uden at slå.

Ebbe Kløvedal Reich 1970

Opgave 1

1. Undersøg på nettet, hvem Skipper Klement var.
2. Undersøg på nettet eller på biblioteket mere om Grevens Fejde.
3. Hvem er "kirkens sorte skadesværme" i vers 5?

Opgave 2

1. Katolske præster skal leve i cølibat. Hvad betyder det?
2. Undersøg, om Martin Luther endte sit liv i cølibat.
3. Skal Folkekirkens præster leve i cølibat?

Opgave 3

1. Besøg kirken i sognet og tal med præsten i sognet om, hvilke ændringer der skete i kirkerummet, efter at Reformationen var indført.

På Tave bondes ager

1. På Tave bondes ager ved Birkende by,
der gik en lille plovdreng og sang under sky;
han messed som klerken og drev på treven hest:
"Gud give, Hans Plovkøring kunne blive præst!"
2. Bag ploven nikked bonden; han lytted dertil:
"Hver purk kan blive bisp, når Vorherre kun vil.
Løb ej Morten Børup fra plov og bondehors?
nu tugter han pilte til lærde mænd i Års."
3. Det var hin lille plovdreng fra Birkende by,
hans navn fløj over Danmark med folkeligt ry;
en dansk Morten Luther, han stred med ordets sværd
og sejred med ånden i hjertefolkets hær.
4. Ret aldrig nogen plovkøring drev det så vidt;
han stoled på sin Gud, på sig selv dog kun lidt;
den dag han ej kæmped med modgang eller nød,
han frygted, Guds nåde som før ej til ham flød.
5. Den dag de stolte bisper i fængsel blev bragt,
Guds ord var på Guds alter af bondehånd lagt;
da folket var frelst og udslukt det bitre had,
Hans Tavsens i Ribe på bispestolen sad.
6. Men mer end alle bisper i Danemarks land
hin bondesøn han sørged for kvinde og mand.
Ret aldrig hans navn skal i danske hjerter dø,
så længe her ringer en klokke over ø.

B.S. Ingemann 1843
Nr. 477 i Højskolesangbogen, 18. udgave, 2006

Opgaver:

1. Hvem er den lille plovdreng?
2. Hvilken betydning fik han for Reformationen?
3. Hvilken forbindelse fik han til Ribe Stift?
4. Hvilken begivenhed henvises der til i næstsidste vers?